

BASKARP – Sandtäckten som naturmiljö

Sibelco AB, som driver täkten i Baskarp, har i samarbete med Länsstyrelsen genomfört en rad åtgärder för att gynna de hotade arter som finns i och i anslutning till täkten.

Text & fotos: Niklas Johansson

Under de senare decennierna har naturvårdens syn på sand- och grustäckten förändrats. Idag vet man att en lång rad hotade växter och djur är beroende av sandmiljöer för sin överlevnad.

Naturliga sandtytor skapas genom olika typer av störningar. Det kan röra sig om sanddyner som förflyttas av vinden, eroderade strandbrinkar och till och med hårda skogbränder som blottar sand. Människan har under århundraden effektivt bekämpat dessa naturliga störningar. Sanddyner har bundits med bergtall och sandgräs, vattendrag har reglerats och skogsbränder bekämpas idag effektivt. Detta innebär att livsutrymmet för de djur och växter som anpassat sig för att leva i sandmiljöer minskat vilket i sin tur innebär att flera arter nu hotas av utrotning.

Baskarp sand och arbetet med hotade arter
Sandtäkten spelar därför en viktig roll eftersom de liknar naturligt störda sandmiljöer. Ett stort antal arter, som sandödlan och bibagge, har idag sin huvudsakliga utbredning i sandtäkten.

Under en lång tid har vi dock haft regler som säger att näringsrika schaktmassor skall bredas ut på de öppna sandtyterna vid avslutad täktverksamhet. Yterna återgår sedan till att lyda under skogsvårdslagen och planteras igen med tall. Detta medför att sandmiljöns biologiska värden helt försvinner.

Sibelco AB, som driver täkten i Baskarp, har i samarbete med Länsstyrelsen genomfört en rad åtgärder för att gynna de hotade arter som finns i och i anslutning till täkten. Detta görs genom ytan med öppen sand behålls. Tallbevuxna sydbranter har öppnats för att gynna värmeberoende arter. Dessutom sker efterbehandling med hänsyn till det rika djurlivet i täkten och efter avslutad täktverksamhet lämnas numera stora ytor öppna efter att ha jämnats till.

Naturvärdena i området uppmärksammades genom en länsstäckande inventering av sandödlan 2004 och en inventering av gaddsteklar på sandmarker i Jönköpings län 2005. Där pekades Baskarpstäckten ut som

I denna rapport från Länsstyrelsen i Jönköpings län pekades Baskarpsand ut som ett värdefullt område för sandlevande insekter.

särskilt värdefulla områden. Sedan dess har artlistan kompletterats och idag är ett tjugotal hotade eller sällsynta arter funna i täkten. Flera av arterna har bedömts som så hotade att de finns med på den svenska rödlistan, en lista över hotade växt- och djurarter i Sverige. Läs mer om Rödlistan på www.artfakta.se

Sydligt sandslätt som lämnats obehandlad för att gynna hotade arter i Baskarp.

Bibagge vid Baskarp

Sandödlan är idag ett av våra sällsyntaste kräldjur. Honan gräver ner sina ägg på ytor med blottad sand. Foto: Pål Mernelius

Nedan listas några arter som gynnats av de åtgärder som genomförts i täkten.

Silversandbi *Andrena argentata*
Ett sällsynt rödlistat vildbi som tillsammans med gulhornad rovfluga omfattas av ett nationellt åtgärdsprogram för hotade arter i sandmarker. Arten söker mat på ljung men måste ha blottad sand för sin bohåla.

Praktbyxbi *Dasypoda hirtipes*
Ett storväxt och rödlistat vildbi som är den enda representanten för sitt släkte i Norden. Praktbyxbiet samlar endast pollen från olika arter av fibblor. Tidigare fanns tre arter men de övriga arterna har försvunnit i Sverige eftersom deras livsmiljö, sandiga marker med åkervädd och ängsvädd, försvunnit.

Gulhornad rovfluga *Cyrtopogon luteicornis*
Denna stora rovfluga är en företrädesvis nordlig art som idag endast finns på ett fåtal lokaler i Sverige. Arten är knuten till miljöer med blottad sand där larven lever som rovdjur. Gulhornad rovfluga har observerats talrikt på flera av de ytor som restaurerats i Baskarps-täckten och har tydligt dragit nytta av de åtgärder som genomförts.

Dynöronblomfluga *Pelecocera lusitanica*
Denna lilla blomfluga, som klassas som starkt hotad på rödlistan, hade tidigare bara ett fåtal kända lokaler i flygsandsområden på Gotska Sandön, Fårö och Gotland. Övriga delar av landet hittades arten på en handfull lokaler i Västergötland och Småland. I Baskarp finns samtliga fyra nordeuropeiska arter av öronblomflugor vilket är unikt i Europa. Larven av dynöronblomflugan är troligen beroende av att man kontinuerligt rör om sanden och skapar blottade sandtytor.

Bibagge *Apalus bimaculatus*
Bibaggen är en centimeterstor skalbagge som uppträder redan när snöfläckar ännu ligger kvar i svackorna. Arten har en ganska speciell livscykel där de nyfödda larverna söker upp en bohåla av vårsidenbiet. I bohålan förser larven sig av det nektarförråd som bina samlar ihop. Bibaggen är en art som idag har sin huvudsakliga utbredning i sandtäkten och den vill bara ha nektar och pollen som just vårsidenbiet har samlat ihop. Eftersom vårsidenbiet endast samlar pollen och nektar från sälj är det viktigt att detta trädslag sparas i närheten av täktmiljön.

Sandödlan *Lacerta agilis*
Sandödlan är en av våra tre svenska ödlearter. Medan skogsödlan och kopparödlan fortfarande är vanliga så har sandödlan minskat kraftigt i samband med att naturliga sandmiljöer försvunnit allt mer. I Jönköpings län finns en av de viktigaste trakterna för sandödlan väster om Vättern och Baskarpstäckten är ett viktigt tillhåll för arten. De åtgärder som genomförts på olika platser inom området av Sibelco AB, kommer förhoppningsvis att förstärka den lokala populationen.

Inte bara sand.
Men det är inte bara sandmarkerna som är värdefulla. De äldre sandtallskogar som finns inom området har bitvis höga värden bestående av ett flertal hotade och rödlistade svampar som tallgräticka, taggsvampar samt orkidén knärot. För att ta hänsyn till naturvärdena i skogsmarken har därför samråd med biologer på Länsstyrelsen skett.

Baskarp – Sand deposit as natural environment

Text & Pictures: Niklas Johansson

Sand quarries play an important role protecting natural sand environments. A large number of species has its main resort in these sand deposits.

Natural sand surfaces are created by various types of disturbances, like dunes that are moved by the wind, eroded beaches or even forest fires that expose sand. Humans have for centuries efficiently combated these natural disturbances. This means that the living space for the animals and plants adapted for living in sandy environments have decreased, which in turn implies that several species are now threatened with extinction.

Baskarp sand and the work with endangered species
Sibelco AB in cooperation with the County Administration has implemented a number of measures for the benefit of the endangered species found

in and adjacent to the pit. This is done by maintaining open sand environments. When quarry operations are finished the Baskarp Plant provides for remediation with respect to the abundant animal life in the pit as sand areas are levelled and left open.

In 2004 and 2005 the national inventories pointed out Baskarp as a particularly valuable area in connection with rare species. Since then, the list has expanded and today some twenty endangered or rare species have been found in the area. Several of these species are considered so threatened that they are included in the Swedish Red List of endangered plant and animal species. Read more about Red List on www.artfakta.se